

Avrupa Birliği tarafından
finanse edilmektedir.

Ayrımcılığa Karşı Hep Birlikte!

AYRIMCILIKLA MÜCADELE
HUKUK VE İLETİŞİM 101 REHBERİ

Bu rehber, "Ayrımcılığa Uğrayan Yoksul ve Kırılgan Bireylerin Güçlenmesi Projesi" kapsamında hazırlanmıştır. Bu proje Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu tarafından finanse edilen "Ayrımcılığa Karşı Birlikte Projesi" tarafından desteklenmektedir. İçeriğin sorumluluğu tamamıyla Açık Alan Derneği'ne aittir ve AB'nin görüşlerini yansıtmamaktadır.

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	5
AYRIMCILIĞI ANLAMAK	6
Eşitlik İlkesi ve Ayrımcılık Yasağı	6
Uluslararası Hukukta Ayrımcılığı Yasaklayan Hukuki Düzenlemeler	15
Uluslararası Sözleşmeler ve Şartlar	15
Türk Hukukunda Ayrımcılığı Yasaklayan Hukuki Düzenlemeler	16
Anayasa (1982)	16
Kanunlar	16
• Türk Ceza Kanunu (TCK)	16
• İş Kanunu	16
• Engelliler Hakkında Kanun	17
• Diğer Kanunlar	17
STK'LAR İÇİN PRATİK ADIMLAR	18
Ayrımcılığı Belirleme ve Belgeleme	18
Hukuki Destek ve Savunuculuk	19
İlk Hukuki Müdahaleler	20
İzleme ve Takip	22
Acil Destek Hizmetleri	22
Kapasite Geliştirme ve Eğitim	23
Başarılı Müdahale Örnekleri	24
AYRIMCILIKLA MÜCADELEDE KIRILGAN GRUPLAR İLE İLETİŞİM	27
İletişimin Etik ve İnsani Boyutu Çerçevesinde Temel İlkeler	27
İlk Görüşme	28
Etkili İletişim Becerileri	30
Kırılğanlığa Duyarı Yaklaşım ve Özel Durumlar	32
• Çocuk Bireyler	32
• Yaşlı Bireyler	32
• Engelli Bireyler	33
• Travma Deneyimlemiş Bireyler	33
• LGBTİ+ Bireyler	34
• Mülteci, Sığınmacı, Göçmen ve Geçici Koruma Altındaki Bireyler	34
Hukuki Süreçlerde Bireyin Hak Sahibi ve Sürecin Öznesi Olması	35
Etik Hususlar, Sorumluluk ve Duyarlılık	36
EK 1 - ULUSLARARASI HAK ARAMA MEKANİZMALARI VE BAŞVURU YOLLARI	37
EK 2 - TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VE EŞİTLİK KURUMU GERÇEK KİŞİLER İÇİN BAŞVURU FORMU	39
YARARLANILAN KAYNAKLAR	40

GİRİŞ

Ayrımcılık, toplumların eşitlik ve adalet ilkeleri üzerine inşa edilmesinin önündeki en büyük engellerden biridir. Toplum içindeki farklı kimlik ve özelliklere sahip bireylerin, bu farklılıklar nedeniyle eşit muamele görmemesi, insan haklarının ihlali anlamına gelir ve toplumsal barışı zedeler. Ayrımcılık, bireylerin yaşamlarını doğrudan etkilediği gibi, toplumsal yapının bütününde de derin yaralar açar.

Bu rehber kitapçık, sivil toplum kuruluşlarının ayrımcılıkla mücadelede hukuki süreçlerde etkin bir şekilde rol alabilmeleri için hazırlanmıştır. Amacımız, ayrımcılığı tüm yönleriyle anlamak, ayrımcılığın türlerini ve hukuki çerçeveleri kavramak, ulusal ve uluslararası hukuki araçları etkin kullanabilmek ve pratik adımlarla ayrımcılıkla mücadele edebilmek için gerekli bilgi ve becerileri sağlamaktır.

Kitapçığın içeriği, ayrımcılığın tanımından başlayarak, hukuki çerçeveler ve uluslararası sözleşmelere dair kapsamlı bilgiler sunmakta, Türkiye'deki mevcut hukuki düzenlemeleri açıklamakta ve sivil toplum kuruluşları için pratik

adımlar önermektedir. Ayrımcılığı belirleme ve belgeleme, hukuki destek ve savunuculuk, ilk hukuki müdahaleler, yetkili mekanizmalara başvuru süreçleri, savunuculuk stratejileri ve acil destek hizmetleri gibi konular detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

Bu rehber, sivil toplum kuruluşlarının ayrımcılıkla mücadelede etkin birer aktör olmalarını desteklemeyi hedeflemektedir. Sivil toplum kuruluşlarının hukuki bilgiye erişimlerini artırarak, mağdurlara yönelik hak arama süreçlerinde rehberlik edebilmeleri ve toplumda farkındalık yaratmaları amaçlanmaktadır. Böylece, ayrımcılıkla mücadele eden sivil toplum kuruluşları, toplumda eşitlik ve adaletin sağlanmasına daha güçlü bir katkı sunabileceklerdir.

Bu rehberi hazırlarken, ayrımcılık konusunda ulusal ve uluslararası deneyimlerden ve hukuki düzenlemelerden yararlanılmıştır. Rehberin, ayrımcılıkla mücadelede sivil toplum kuruluşları için değerli bir kaynak olmasını umuyoruz. Toplumda ayrımcılığın her türlüşünün sona erdiği, eşit ve adil bir dünya dileğiyle...

UYARI: Bu rehber, profesyonel hukuki tavsiyenin yerine geçmez. Sivil toplum kuruluşlarının, ayrımcılık hukuku konusunda uzmanlaşmış hukuk profesyonelleriyle çalışarak özel durumlarına uygun tavsiye ve rehberlik almaları şiddetle önerilmektedir.

AYRIMCILIĞI ANLAMAK

“TANIM – Ayrımcılık: İrk, etnik köken, renk, cinsiyet, cinsel yönelim, yaş, dil, din, inanç, ulusal ya da toplumsal köken, mülkiyet, engellilik, doğum, siyasal ya da diğer görüşlere dayalı olarak veya benzer bir nedenle gerçekleştirilen ve bütün hak ve özgürlüklerin herkes tarafından tanınmasını ve kullanılmasını engelleyen veya sınırlandıran muameleler.”¹

Eşitlik İlkesi ve Ayrımcılık Yasağı

Eşitlik ilkesi ve ayrımcılık yasağı genellikle birlikte kullanılsa da, bu iki kavram arasında önemli farklar vardır. Eşitlik ilkesi, herkesin yasalar önünde eşit olduğunu ve devletin bireylere eşit mesafede durması gerektiğini ifade eder. Ancak, bu ilke, her zaman var olan eşitsizlikleri ortadan kaldırmak için yeterli değildir.

İnsan onurunun temeli olan eşitlik ilkesi, tüm insanların doğuştan gelen eşit değere ve saygıya sahip olduğunu kabul ederek toplumsal adalet ve insan hakları için vazgeçilmez bir temel oluşturur. Herkesin yasa önünde eşit muamele görmesini ve ayrımcılığa uğramadan temel hak ve özgürlüklerden yararlanabilmesini garanti

altına alan bu ilke, birçok uluslararası ve ulusal metinlerde düzenlenmiş evrensel bir ilkedir. Eşitlik ilkesi, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 10'uncu maddesinde açıkça vurgulanmıştır. Anayasa, hiçbir ayırım gözetmeksizin herkesin kanun önünde eşit olduğunu belirterek devlete bu ilkeyi koruma ve geliştirme yükümlülüğü getirir.

“Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir. (Ek fıkra: 7/5/2004-5170/1 md.) Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür.”

Eşitlik ilkesi ve ayrımcılık yasağı, 6701 sayılı Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu'nun 3'üncü maddesinde de belirtilmiştir. Buna göre:

1. Herkes, hukuken tanınmış hak ve hürriyetlerden yararlanmada eşittir.
2. Bu Kanun kapsamında cinsiyet, ırk, renk, dil, din, inanç, mezhep, felsefi ve siyasi görüş, etnik köken, servet, doğum, medeni hâl, sağlık durumu, engellilik ve yaş temellerine dayalı ayrımcılık yasaktır.
3. Ayrımcılık yasağının ihlali hâlinde, konuya ilişkin görev ve yetkisi bulunan kamu kurum ve kuruluşları ile kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ihlalin sona erdirilmesi, sonuçlarının giderilmesi, tekrarlanmasının önlenmesi, adli ve idari yoldan takibinin sağlanması amacıyla gerekli tedbirleri almakla yükümlüdür.

1 Güllü, İ. Işıl ve Karan, Ulaş. (2011). Ayrımcılık Yasağı, Kavram, Hukuk, İzleme ve Belgeleme. (Editörler: B. Yeşiladalı ve G. Ayata). İstanbul: İnsan Hakları Hukuku Çalışmaları. Bilgi Üniversitesi Yayınları.

4. *Ayrımcılık yasağı bakımından sorumluluk altında olan gerçek ve özel hukuk tüzel kişileri, yetki alanları içerisinde bulunan konular bakımından ayrımcılığın tespiti, ortadan kaldırılması ve eşitliğin sağlanması için gerekli tedbirleri almakla yükümlüdür.*

Eşitlik ilkesi, tüm insanların özgür ve eşit doğduğunu, eşit haklara sahip olduğunu ve aynı düzeyde saygıyı hak ettiğini kabul eder. Her ne kadar eşitlik ilkesi hukuki metinlerde bile yerini almış da olsa, temelinde soyut bir kavram olmasından dolayı farklı yorumlamalara açık bir kavramdır. Bu nedenle toplum katındaki ilişkilerin düzenlenmesindeki etkisi sınırlıdır. Ayrımcılık yasağı ise eşitlik ilkesinin toplum katında gerçeklik kazanmasını sağlayan pratikleri düzenler. Bu açıdan ayrımcılık yasağı, eşitlik ilkesinin vazgeçilmez bir parçasıdır. Ayrımcılık yasağı, bu ilkenin ayrılmaz bir parçasıdır ve kişilerin kanunda belirtilen temellere dayalı ayrımcılığa maruz kalmamasını sağlar. Bu yasağın amacı, bireylerin kişisel özellikleri nedeniyle herhangi bir alanda dezavantajlı duruma düşürülmesini engellemek ve eşitliğin hem teoride hem pratikte hayata geçirilmesini sağlamaktır.

Eşitlik ilkesi ve ayrımcılık yasağı, sadece Türkiye'nin ulusal hukuk düzeninin değil, aynı zamanda uluslararası hukukun da temel unsurlarıdır. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyanname ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi gibi evrensel kabul görmüş belgeler, ayrımcılığın her türüne karşı çıkar ve eşitliğin tüm dünya için geçerli bir değer olduğunu teyit eder. Türkiye'nin de taraf olduğu bu uluslararası sözleşmeler, ulusal hukukumuz üzerinde bağlayıcı niteliktedir.

Her farklı muamelenin ayrımcılık anlamına gelmediği unutulmamalıdır. Ayrımcılığın tespitinde önemli olan, farklı muamelenin nesnel ve makul bir gerekçeye dayanıp dayanmadığıdır. Örneğin, bir işin niteliği gereği belirli fiziksel özelliklere sahip kişilerin tercih edilmesi, makul bir gerekçeye dayanıyorsa ayrımcılık sayılmaz. Ancak bu tür istisnaların ayrımcılığı meşrulaştırmak için keyfi bir şekilde kullanılmayacağı ve farklı muamele için sunulan gerekçenin, işin veya hizmetin gerçek ihtiyaçlarına dayalı ve orantılı olması gerektiği vurgulanmalıdır.

Eşitlik ilkesi, bazı durumlarda eşitsizlikleri gidermek için pozitif ayrımcılığı da gerektirebilir. Pozitif ayrımcılık, tarihsel olarak dezavantajlı grupların eşitlik seviyesine ulaşmasını sağlamak amacıyla uygulanan geçici bir yöntemdir. Engelli bireylere istihdamda kota uygulaması, kadınlara yönelik şiddetle mücadele için özel politikalar, Roman vatandaşların toplumsal hayata daha aktif katılımını sağlamak için eğitim ve istihdam programları gibi önlemler, pozitif ayrımcılığa örnek olarak verilebilir.

Türkiye'de ayrımcılık yasağı, eğitim, sağlık, ulaşım, iletişim, sosyal güvenlik, sosyal hizmetler, spor, konaklama, kültür ve turizm gibi yaşamın birçok alanındaki pratikleri düzenleyen bir yasaklar bütünüdür. Kamu kurumları, özel kuruluşlar ve bireyler, bu alanlarda sundukları hizmetlerde ayrımcı davranışlardan kaçınmakla yükümlüdürler. Ayrımcılık yasağı, sadece devletin değil, yurttaşların da davranışlarını düzenler ve eşitliğin toplumun tüm kesimleri tarafından benimsenmesini ve uygulanmasını hedefler.

Ayrımcılık yasağı; yaşamın her alanında eşitlik, adalet ve fırsat eşitliği ilkelerini güvence altına almayı hedefler. Hiç kimse temel hak ve özgürlüklerinden eşit şekilde yararlanma konusunda bir engel ile karşılaşmamalıdır. Bu anlayışla, ayrımcılık yasağı geniş bir yelpazede geçerliliğini korur. Ayrımcılık yasağının kapsamına 6701 sayılı Kanun metninde de yer verilmiştir.

Bu kapsama göre; eğitimden sağlığa, ulaşımdan sosyal hizmetlere kadar kamuya açık tüm hizmetlerden herkesin eşit şekilde yararlanması esastır. Kamu kurumları, meslek kuruluşları ve özel kişiler bu hizmetleri sunarken ayrımcılık yapamaz. Bu yasağın, sadece hizmetlerden yararlanmayı değil, aynı zamanda bu hizmetler hakkında bilgi alma hakkını da kapsar.

Engelli bireylerin hak ve özgürlüklerini diğer bireylerle eşit şekilde kullanabilmeleri için hizmet sunanların makul düzenlemeler yapması gerekir. Makul uyumlama olarak da anılan bu makul düzenlemelere, ayrımcılık yasağının kapsamı dahilinde yer verilmiştir. Bu düzenlemeler, engelli bireylerin ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde fiziksel ortamı düzenlemeyi, iletişim yöntemlerini uyarlamayı ve destek hizmetleri sağlamayı içermelidir.

Ayrımcılık yasağının kapsamına göre herkesin konut edinme, kiralama ve mülkiyet haklarını kullanırken ayrımcılığa maruz kalmaması temel bir haktır. Kamu kurumları, özel kişiler veya yetkili kuruluşlar, taşınır ve taşınmazları kamuya sunarken, kiralama, satış veya devir süreçlerinin hiçbir aşamasında ayrımcılık yapamazlar.

Kapsamın bir diğer konusu da bireyin kurumlarla kurduğu ilişkidir. Dernek, vakıf, sendika, siyasi parti ve meslek örgütleri gibi oluşumlar, toplumun farklı kesimlerini bir araya getiren önemli platformlardır. Bu oluşumlara üye olma, faaliyetlerine katılma ve üyelik haklarından yararlanma konusunda da ayrımcılık yasağı geçerlidir. İlgili mevzuat veya tüzüklerde belirtilen istisnalar dışında, kimseye üyelik veya katılım konusunda farklı bir muamele uygulanamaz.

6701 sayılı Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu, herkesin yasalar önünde eşit olduğunu ve hiçbir ayrımcılığa maruz kalmadan temel hak ve özgürlüklerden yararlanabileceğini belirtir. Kanun, ayrımcılığın yasak olduğu belirli temelleri sıralar. Bu temeller şunlardır:

Cinsiyet²: Farklı görüşler olmakla birlikte TİHEK'e göre genellikle kadın ve erkek arasında ayırım yapılmasını ifade eder. Ayrımcılık, tek bir eylem veya genel bir politika sonucu olabilir ve kasıtsız dahi olsa suç teşkil edebilir. Kadınların cinsiyet özelliği dolayısıyla doğum izni, süt izni, doğuma bağlı iş akdinin feshi gibi konularda karşılaştığı ayrımcı muamele, fiil ve işlemler de cinsiyet temelinde ayrımcılık oluşturmaktadır.

ÖRNEK

Erkek çalışana ebeveynlik izni kullanılmaması, bir şirketin çalışan istihdamında kadın başvuranın gebelik durumunu öğrenmesi üzerine işe alım sürecini sonlandırması, işe alım süreçlerinde kadınlara medeni halinin ve çocuğu olup olmadığının sorulması, kadın çalışanın süt izni sürelerini kullanımında zorluklar çıkarılması.

“Bekar bir anneyim. İş istiyorum, eve boncuk işleme işi gönderiyorlar ayda 1 kez. Tanesini 25 kuruştan işliyorum bir penyeye. Oturup sabaha kadar yapıyorum, yapsa yapsa 1000 TL getirisi var. Başka hiçbir şey çıkmıyor, iş vermiyorlar. Çocuklarım ufak, hasta olan çocuğum var evde bırakacak kimsem yok. Evde yapabileceğim iş arıyorum o sebeple. Başvurmadığım yer kalmadı. Kimse iş vermiyor. Yarın biz sokaklarda kaldığımızda veya televizyonlarda öldü haberimiz çıkınca mı bize el uzatacaklar?”

- Derin Yoksulluk Ağı Atölye Katılımcısı, İstanbul, Kadın

İrk, renk ve etnik köken: Bir kişinin ırkı, rengi, soyu veya etnik kökeni nedeniyle maruz kaldığı her türlü ayrımcılığı kapsar ve hayatın her alanında ortaya çıkabilir.

ÖRNEK

Nesnel ve makul bir gerekçe olmaksızın farklı etnik aidiyetleri olan öğrencilerin okulda diğerlerine göre fiziki ve teknik yetersizlikleri olan farklı bir sınıfta eğitim görmeye zorlanması.

2 Uluslararası sözleşmeleri düzenleyen kuruluşlar, doğrudan ifade edilmese de “cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, toplumsal cinsiyet eşitsizliği” gibi temellerin de cinsiyet temeli kapsamında değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Bu yönüyle cinsel yönelim temelli ayrımcılık, toplumsal cinsiyet eşitsizliği temelli ayrımcılık ve benzeri ayrımcılık türleri, hak ihlali teşkil eder ve ayrımcılık şikayetleri kapsamında değerlendirilir.

“

“Roman olduğumu fark ettiklerinde otobüste yanıma bile oturmuyorlar.”

- Derin Yoksulluk Ağı Atölye Katılımcısı, İstanbul, Kadın

”

“

“Roman olduğumuz için ayrımcılığa uğruyoruz hep. Mesela geçen gün otobüsteyim, benim gibi başka Roman bir vatandaş daha bindi. Benden bir durak önce indi. Önden bir yolcu dedi ki ‘niye alıyorsunuz bunları otobüse bunlar leş gibi kokuyorlar’. Yanımda küçük çocuğum var, onun psikolojisi bozulmasın diye sesimi çıkarmadım, sustum içime attım. Elimden bir şey gelmedi.”

- Derin Yoksulluk Ağı Atölye Katılımcısı, İstanbul, Kadın

”

Dil: Bir kişinin konuştuğu, yazdığı veya kullandığı dile dayalı ayrımcılığı ifade eder.

ÖRNEK

Kişinin şırnak ağızıyla konuşması nedeniyle iş yerinde yöneticisi tarafından sürekli dalga geçilmesi ve diğer çalışanların yanında küçük düşürücü muameleyle maruz bırakılması.

Din, inanç ve mezhep: Bir kişinin dini inancı, mezhebi veya inançsızlığı nedeniyle farklı muamele görmesini içerir.

ÖRNEK

Tatil sitesinde bulunan havuza tesettürlü mayo ile girmek isteyen kişiye tesettürlü mayonun kıyafet gibi olması, kumaşın insan bedeni gibi kolay temizlenmemesi, hijyen ve sağlık hakkı gibi nedenlerle izin verilmemesi.

Felsefi ve siyasi görüş: Bir kişinin felsefi veya siyasi görüşleri nedeniyle ayrımcılığa uğramasını ifade eder ve özellikle iş yerlerinde, okullarda ve üniversitelerde yaygın şekilde karşılaşılabilmektedir.

ÖRNEK

Kamu görevlisi olma koşullarını taşıyan liyakatli bir adayın makul ve nesnel bir gerekçeye dayanmaksızın siyasi görüşü sebebiyle işe alınmaması.

Servet: Bir kişinin ekonomik durumu veya zenginliği nedeniyle ayrımcılığa uğramasını ifade eder.

ÖRNEK

Bir okula sadece gelir durumu yüksek olan ailelerin çocukları kabul edilirken okula kayıt için diğer her türlü şartı sağlayan ancak gelir durumu düşük olan çocukların okula kabul edilmemesi.

“Herkes istediği kıyafeti giyebilir. Kimse kimseyi kıyafetiyle, teniyle, diliyle, fakirliğiyle yargılayamaz. Hepimiz insanız, tek farkımız biri zengin biri fakir.”

- Derin Yoksulluk Ağı Atölye Katılımcısı, İstanbul, Kadın

“Oğlum okula gidiyor ama sürekli hor görülüyor, öğretmenleri tarafından olsun arkadaşları tarafından olsun. Yapmadığı şeyler için bile suçlanıyor. Sırf yoksuluz, üstü başı kötü diye. Okula gitmek istemiyor artık. Derdimizi anlatıyoruz bir yerlere gidip. Nereye gitsem başvursam erzak kolisi gönderiyorlar, onların içinden de kurtlu nohutlar çıkıyor. Ya erzak kolisi verip gönderiyorlar, ya 500 TL verip gönderiyorlar hadi al bunu git diyorlar. Bizi kimse anlamıyor, kimse el uzatmıyor.”

- Derin Yoksulluk Ağı Atölye Katılımcısı, İstanbul, Kadın

“

“Çocuğumu yırtık kıyafetlerle ayakkabılarla okula göndermek zorunda kaldım. Fakir diye dalga geçiyorlar. Bazı günler çocuğumu okula beslenmesiz gönderiyorum. Beslenme koyduğum günler salam ekmek koyuyorum başka bir şey koyamıyorum. Onunla bile dalga geçiyorlar.”

- Derin Yoksulluk Ağı Atölye Katılımcısı, İstanbul, Kadın

”

Doğum: Bir kişinin evlilik dışı doğması, evlat edinilmesi veya doğduğu yer gibi faktörlere dayalı ayrımcılığı içerir.

ÖRNEK

Kişinin yaptığı iş başvurusunun, gerekli tüm koşulları sağlamasına rağmen, yalnızca doğduğu yerin toplum tarafından olumsuz bir yer olarak algılanmasından dolayı başvurusunun reddedilmesi.

Medeni hal: Bir kişinin evli olup olmaması, boşanmış veya dul olup olmaması gibi durumlar nedeniyle ayrımcılığa uğramasını ifade eder.

ÖRNEK

Bir mülk sahibi olarak ev sahibinin taşınmazında evli olmayan birinin oturmasını istememesi ve bu doğrultuda taşınmazını bu kimselere kiralamaması.

Sağlık durumu: Bir kişinin fiziksel veya zihinsel sağlık durumu nedeniyle eğitim, sağlık hizmetleri, istihdam ve diğer alanlarda ayrımcılığa maruz kalmasını içerir.

ÖRNEK

Kişinin, HIV pozitif olması nedeniyle haklı bir gerekçe olmaksızın çalıştığı restoran tarafından işine son verilmesi.

Engellilik: Fiziksel, zihinsel, ruhsal veya duyuşsal yeteneklerinde kısıtlılığı olan bireylerin toplumsal hayata tam ve eşit katılımını engelleyen tutum ve engelleri ifade eder.

ÖRNEK

Görme engelli bireylerin bankamatik cihazlarından (ATM) faydalanabilmesi için gerekli tedbirlerin alınmaması, sekreter işe alım ilanında görme engelli bireylerin hayatları boyunca sahip olamayacağı sürücü belgesine sahip olma şartı aranması.

Yaş: Bir kişinin yaşı nedeniyle ayrımcılığa uğramasını ifade eder.

ÖRNEK

Bir otel sahibinin 21 yaşından küçüklerin rezervasyon yapmalarının önüne geçmek amacıyla bu yaş grubundan normal ücretin iki katı ücret talep etmesi. Kadın Konukevleri'ne 12 yaşından büyük erkek çocukların kabul edilmemesi.

Bu temellerden herhangi birine dayalı ayrımcılık yine aynı kanun kapsamında yasaklanmıştır. Ayrımcılıkla mücadele için, ayrımcılığın dayanabileceği temelleri ile birlikte farklı ayrımcılık türlerini tanımak ve anlamak büyük önem taşır. 6701 sayılı Kanun kapsamında değerlendirilen ayrımcılık türleri şunlardır:

- **Ayrı tutma:** Belirli bir gruba mensup kişileri toplumun diğer kesiminden ayırmayı, haklı veya makul bir gerekçeye dayanmaksızın ayrı davranışlara maruz bırakmayı ifade eder.

- **Ayrımcılık talimatı verme ve bu talimatları uygulama:** Bir kişinin, kendi adına veya hesabına işlem yapmaya yetkili kıldığı kişilere veya bir kamu görevlisinin diğer kişilere karşı ayrımcılık yapmaları yönünde talimat vermesini ve bu talimatların uygulanmasını ifade eder.

- **Çoklu ayrımcılık:** Bir kişinin birden fazla ayrımcılık temeline dayalı olarak ayrımcılığa uğraması anlamına gelir

- **Doğrudan ayrımcılık:** Açıkça bir ayrımcılık temeline dayalı olarak farklı muameleye tabi tutulması anlamına gelir.

- **Dolaylı ayrımcılık:** Görünüşte ayrımcılık içermese de, belirli bir gruba mensup kişileri, diğer gruplara kıyasla dezavantajlı hale getiren uygulamalar ve kuralları ifade eder. Bu dezavantaj, kanunla korunan haklara ve özgürlüklere erişimde ortaya çıkar ve haklı bir gerekçeyle açıklanamaz.

- **Makul düzenleme yapmama:** İşverenler, kurumlar veya diğer kişilerin, engelli kişileri dezavantajlı duruma düşüren herhangi bir kural, ölçüt veya uygulamayı ortadan kaldırmak için gerekli adımları atması anlamına gelir.

- **İşyerinde yıldırma (mobbing):** Bir kişiyi işinden soğutmak, dışlamak, bıktırmak amacıyla işyerinde uygulanan, kanunda kapsanan temellerden en az birine dayanan, tekrarlı ve kasıtlı gerçekleştirilen eylemleri ifade eder.

- **Taciz:** Bir kişinin Kanunda sayılan ayrımcılık temellerinden birine dayanarak ve kasıtlı olarak insan onurunu zedelemek, aşağılamak veya utandırmak amacıyla yaptığı her türlü davranışı ifade eder. Bu davranışlar cinsel, sözlü, fiziksel ve psikolojik boyutlarda gerçekleşebilmektedir.

- **Varsayılan temele dayalı ayrımcılık:** Bir kişinin, gerçekte ilgisi olmamasına rağmen kanunda yer verilen ayrımcılık temellerinden biri veya daha fazlasına sahip olduğu varsayımıyla, kendisine tanınmış hak ve hürriyetlerden yararlanmasını kısıtlayacak veya önleyecek şekilde farklı muameleye tabi tutulmasını içerir.

- **Mağdurlaştırma:** Ayrımcılıkla mücadele süreçlerini başlatan, dahil olan kişilere ve onların temsilcilerine karşı olumsuz davranışlar gerçekleştirilmesi, misilleme yapılması anlamına gelir.

Görünüşte farklı muamele olduğu halde, ayrımcılık yasağı oluşturmeyen durumlar da kanunda ve içtihatlarda kabul edilmiştir. Bu durumlar, her bir ayrımcılık temeli için ayrı ayrı değerlendirilmektedir. İstihdamda Eşitlik Direktifi'ne göre, din, inanç, yaş,

engellilik ve cinsel yönelim gibi faktörlere dayalı farklı muamele, işin niteliği gereği ve orantılılık ilkesine uygun olması şartıyla ayrımcılık sayılmayabilir. Örneğin, belirli bir dini temsil eden bir rol için sadece o dine mensup birinin seçilmesi veya yaşa bağlı emeklilik düzenlemeleri gibi. Ancak bu istisnaların sınırları iyi çizilmelidir. Örneğin, dini bir rol için başvuran adayın cinsel yönelimi veya bir işe alım sürecinde yaş dışındaki faktörler ayrımcılık yasağı kapsamına girer. Ayrımcılık yasağındaki istisnalar, keyfi uygulamalara izin vermez. Her durum, ilgili faktörlerin işin gereklerine ve orantılılık ilkesine uygunluğu gözetilerek değerlendirilmelidir.

Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (TİHEK), bazı durumlarda farklı muamelelerin ayrımcılık olarak değerlendirilmeyeceğini açıkça belirtmiştir. Bu durumlar kanunda "ayrımcılık iddiası olarak ileri sürülemeyecek haller" olarak sıralanmıştır. Kanun'a göre bu haller şöyledir:

- *İstihdam ve serbest meslek alanlarında, zorunlu mesleki gerekliliklerin varlığı hâlinde amaca uygun ve orantılı olan farklı muamele.*
- *Sadece belli bir cinsiyetin istihdamını zorunlu kılan durumlar.*
- *İşe kabul ve istihdam sürecinde, hizmetin zorunlulukları nedeniyle yaş sınırlarının belirlenmesi ve uygulanması, gereklilik ve amaçla orantılı olması şartıyla yaşa dayalı farklı muamele.*
- *Çocuk veya özel bir yerde tutulması gereken kişilere yönelik özel tedbirler ve koruma önlemleri.*

- Bir dine ait kurumda, din hizmeti veya o dine ilişkin eğitim ve öğretim vermek üzere sadece o dine mensup kişilerin istihdamı.

- Dernek, vakıf, sendika, siyasi parti ve meslek örgütlerinin, ilgili mevzuatlarında veya tüzüklerinde yer alan amaç, ilke ve değerler temelinde üye olacak kişilerde belli şart ve nitelik aramaları.

- Eşitsizlikleri ortadan kaldırmaya yönelik, gerekli, amaca uygun ve orantılı farklı muamele.

- Vatandaş olmayanların ülkeye giriş ve ikametlerine ilişkin şartlarından ve hukuki statülerinden kaynaklanan farklı muamele.

→ Uluslararası Sözleşmeler ve Şartlar

Devletler arasında yapılan ve hukuken bağlayıcı olan metinlerdir. Örnekler:

- **Birleşmiş Milletler (BM) Sözleşmeleri:** İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (UDHR), Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme (ICEAFRD), Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme (ICCPR), Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme (ICESCR), Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW), Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (UNCRC), Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme (ICRMW), Engelli Kişilerin Haklarına İlişkin Sözleşme (CRPD)

- **Avrupa Konseyi Sözleşmeleri:** Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AIHS), Avrupa Sosyal Şartı (ESC) ve Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı (RESC)

- **Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) Sözleşmeleri:** Kadın ile erkek arasında eşit işe eşit ücret hakkını düzenleyen Eşit Değerde İş İçin Erkek ve Kadın İşçiler Arasında Ücret Eşitliği Hakkında 100 No'lu ILO Sözleşmesi; Din, kültür, sosyal köken veya ırk ayrımcılığına dayalı zorla çalıştırmayı yasaklayan Cebri Çalıştırmayın İlgası Hakkında 105 No'lu ILO Sözleşmesi; Vatandaş olan ile olmayan kişiler arasında, sosyal güvenlik hakkından yararlanmada eşitliği öngören Vatandaşlarla Vatandaş Olmayan Kimselere Sosyal Güvenlik Konusunda Eşit Muamele Yapılması Hakkındaki 118 No'lu ILO Sözleşmesi; İstihdam politikalarında ayrımcılığı yasaklayan 122 No'lu İstihdam Politikası Sözleşmesi; Mesleki eğitimde ayrımcılığı yasaklayan 142 No'lu İnsan Kaynaklarının Değerlendirilmesinde Mesleki Eğitim ve Yönlendirmenin Yeri Hakkında Sözleşme.

Uluslararası Hukukta Ayrımcılığı Yasaklayan Hukuki Düzenlemeler

İnsan hakları hukuku ve ayrımcılık yasağı, uluslararası hukukun önemli bir bölümünü oluşturur. Devletlerin iç hukuk düzenlemeleri ve uygulamalarını şekillendiren ve yönlendiren bu kaynaklar şunlardır:

Türk Hukukunda Ayrımcılığı Yasaklayan Hukuki Düzenlemeler

→ Anayasa (1982)

- **Madde 10:** Kanun önünde eşitlik ilkesini ve ayrımcılık yasağını güvence altına alır.
- **Madde 68:** Siyasi partilerin tüzük ve programları ile eylemlerinde ayrımcılığı yasaklar.
- **Madde 70:** Kamu hizmetlerine girme hakkı açısından ayrımcılığı yasaklar.
- **Madde 90:** Yürürlükte olan yasal mevzuat içerisinde ayrımcılık içeren hükümlerin yerine, bunları yasaklayan uluslararası insan hakları sözleşmelerinin uygulanmasını ön görür.

→ Kanunlar

• Türk Ceza Kanunu

- **Madde 3:** Ceza Kanunu'nun uygulanmasında ayrımcılığı yasaklar.
- **Madde 115:** İnanç, düşünce ve kanaat hürriyetinin kullanılmasını engellemeyi suç sayar.
- **Madde 122:** Ayrımcılığı başlı başına suç sayar.
- **Madde 125:** Hakaret suçunu düzenler ve nefret söylemini ağırlaştırıcı neden olarak kabul eder.

- **Madde 153:** İbadet yerlerine ve mezarlıklara zarar verme suçunu düzenler ve tahkir maksadıyla zarar vermeyi ağırlaştırıcı neden olarak kabul eder.

- **Madde 216:** Halkı kin ve düşmanlığa tahrik etmeyi ve aşağılamayı suç sayar.

• İş Kanunu

- **Madde 5:** İş ilişkisinde ayrımcılığı yasaklar ve ispat yükünün yer değiştirmesi kuralını, yani hak ihlaline uğrayan kişinin değil ihlali gerçekleştiren kişinin bunu yapmadığını ispatlaması kuralını getirir.

• Engelliler Hakkında Kanun

- **Madde 3 ve 4:** Engellilere karşı ayrımcılığı yasaklar.
- **Madde 7-16:** Meslek seçme, mesleki eğitim, istihdam ve eğitim hakkı konularında engellilere yönelik ayrımcılığı yasaklar.

• Diğer Kanunlar

- **Devlet Memurları Kanunu (657):** Kamu hizmetlerinde ayrımcılığı yasaklar.
- **Siyasi Partiler Kanunu (2820):** Siyasi partilerin ayrımcı amaç gütmesini ve faaliyette bulunmasını yasaklar.

- **Milli Eğitim Temel Kanunu (1739):** Eğitimde ayrımcılığı yasaklar.

- **Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun (6112):** Yayınlarda ayrımcılığı yasaklar.

- **Türk Medeni Kanunu (4721):** Dernek üyeleri arasında ayrımcılığı yasaklar.

- **Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu (2828):** Sosyal hizmetlerin sunulmasında ayrımcılığı yasaklar.

- **Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun (5275):** Ceza ve güvenlik tedbirlerinin infazında ayrımcılığı yasaklar.

STK'lar İçin Pratik Adımlar

Ayrımcılık, karmaşık ve çok boyutlu bir sorun olup, etkili mücadele için sistematik ve kapsamlı bir yaklaşım gerektirir. Bu rehberde ayrımcılığın belirlenmesi, belgelenmesi, hukuki destek sağlanması ve farkındalık yaratılması gibi temel alanlarda STK'ların izleyebileceği pratik adımlar sade ve anlaşılır biçimde derlenmiştir. Peki, sivil toplum kurumları olarak ayrımcılıkla mücadelenin hukuki ayağında bizler neler yapabiliriz?

Ayrımcılığı Belirleme ve Belgeleme

→ **Haklarınızı savunduğunuz bireyleri iyi anlamalısınız. Hedef grupta güçlü iletişim/etkileşim kurun.**

- **Topluluk İçi Çalıştaylar:** Hedef grupta doğrudan iletişim kurarak, ayrımcılık deneyimlerini, ihtiyaçlarını ve beklentilerini anlamak için çalıştaylar düzenleyin.

- **Güvenilir Ortam Yaratma:** Açık iletişim ve mahremiyet güvencesi sağlayarak hedef grubun güvenini kazanın ve ayrımcılık vakalarını paylaşmalarını teşvik edin.

- **Dil ve Kültürel Duyarlılık:** Hedef grubun diline ve kültürel özelliklerine duyarlı bir şekilde iletişim kurarak erişilebilirliği ve katılımı artırın.

- **İş Birlikleri:** Hedef grupta çalışan diğer STK'lar, aktivistler, akademisyenler ve yerel liderlerle iş birliği yaparak bilgi ve kaynak paylaşımını sağlayın.

- **Sosyal Medya ve Dijital Platformlar:** Hedef grupta online platformlar aracılığıyla iletişim kurarak, farkındalık yaratın ve ayrımcılık vakalarına dair bilgi toplayın.

→ **Mücadelenizde kanıtlar ışık görevi görür. Kanıt toplayın.**

- **Görüşmeler:** Ayrımcılık mağdurlarıyla derinlemesine görüşmeler yaparak olayları, ayrımcı fiilleri ve etkilerini detaylı bir şekilde kaydedin.

- **Anketler:** Belirli bir konuda veya alanda ayrımcılığın yaygınlığını ve modellerini belirlemek için hedef grup ve diğer paydaşlarla anketler yapın.

- **Medya Taraması:** Gazete, dergi, televizyon ve internet gibi medya kaynaklarını tarayarak ayrımcılık vakalarını tespit edin ve kamuoyundaki söylemleri analiz edin.

- **Resmi İstatistikler:** Devlet kurumları tarafından yayınlanan nüfus, eğitim, sağlık, istihdam ve adalet istatistiklerini inceleyerek ayrımcılığa işaret eden kalıpları ve eşitsizlik göstergelerini belirleyin.

- **Durum Tespitine Yönelik Testler:** Gerçek hayatta ayrımcılık uygulamalarını tespit etmek için kontrollü deneyler olan durum tespitine yönelik testler yapın.

- **Gölge Raporlar:** Uluslararası insan hakları mekanizmalarına sunulan resmi raporlara paralel olarak gölge raporlar hazırlayarak, sivil toplumun perspektifini ve ayrımcılık vakalarına dair bulgularınızı paylaşın.

→ Veri güvenliği, mücadelenizin yapı taşlarındandır. Hem hak sahiplerini, hem de kuruluşunuzu korumak için gizlilik ve veri güvenliği önlemlerini sıkı tutun.

- **Bilgilendirilmiş Onam:** Veri toplama ve belgeleme süreçlerinde, mağdurlardan ve diğer katılımcılardan aydınlatılmış onam alın. Onam almadığınız sürece veri toplayamayacağınız gibi, onam formunda açıkça belirtmediğiniz sürece veriyi paylaşmanız da mümkün değildir.

- **Anonimleştirme ve Kodlama:** Kişisel bilgileri gizli tutmak için verileri anonimleştirerek veya kodlayarak başvuru sahiplerinin kimliklerinin ve mahremiyetlerinin ifşa edilmesini önleyin.

- **Güvenli Veri Depolama:** Toplanan verileri güvenli ve yetkisiz erişime karşı korunaklı bir şekilde depolayın.

- **KVKK Uyumu:** Veri işleme faaliyetlerinizi Kişisel Verileri Koruma Kanunu (KVKK) hükümlerine uygun olarak gerçekleştirin.

- **Etik Kurallar:** Gizlilik ve veri güvenliği konusunda etik çerçevede kalarak kuruluşunuzun politikalarını belirleyin ve tüm çalışanların ve gönüllülerin bu kurallara uymasını sağlayın.

Hukuki Destek ve Savunuculuk

→ Hukuki yardım hizmetleri, mücadelesine dahil olduğunuz hak sahiplerinin yolunu aydınlatır.

- **Ücretsiz Hukuki Danışmanlık:** Ayrımcılık mağdurlarına hakları, yasal seçenekleri ve başvuru yolları konusunda ücretsiz hukuki danışmanlık hizmeti sunun veya sunabilecek kuruluşlara yönlendirin.

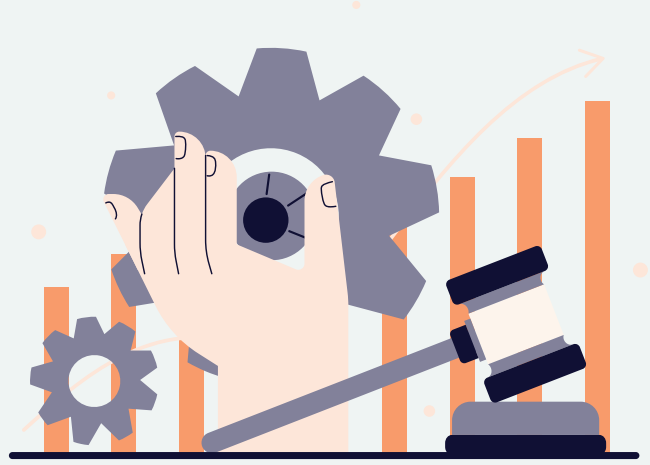
- **Dava Masraflarını Karşılama:** Ekonomik koşulları elverişsiz olan bireylerin dava masraflarının tamamının veya bir kısmının karşılanmasını sağlayarak adalete erişimlerini kolaylaştırın.

- **Avukat Ağı Oluşturma:** Ayrımcılıkla mücadele konusunda uzmanlaşmış avukatlardan oluşan bir ağ oluşturarak başvuru sahiplerine nitelikli hukuki temsil sağlayın veya bu temsili sağlayabilecek yönlendirmeler yapın.

- **Adli Yardım Başvurularına Destek:** Hak sahiplerinin adli yardım başvurularını hazırlamalarına ve süreçleri takip etmelerine yardımcı olun.

→ Ayrımcılıkla mücadelenin en etkili yolu sıfır noktadan değişimi başlatmaktır. Politika değişikliklerini hedefleyen savunuculuk faaliyetlerinde bulunun.

- **Raporlar ve Yayınlar:** Ayrımcılık vakalarına ve politikadaki eksikliklere dair raporlar ve yayınlar hazırlayarak kamuoyunun, politika yapımcıların ve karar vericilerin dikkatini çekin. Bu çabalar, ayrımcılığı alışılmış ve kabullenilmiş olmaktan çıkararak tarafları aksiyon almaya sevk etmek için kritik öneme sahiptir.
- **Lobi Faaliyetleri:** Milletvekilleri, bakanlıklar ve diğer kamu kurumları ile iletişime geçerek ayrımcılık karşıtı mevzuatı güçlendirmek ve eşitlik politikalarını teşvik etmek için lobi faaliyetleri yürütün.
- **Kampanyalar:** Ayrımcılıkla ilgili konularda kamuoyu oluşturmak, farkındalık yaratmak ve politika değişikliklerini talep etmek için kampanyalar düzenleyin.
- **Haklara Yönelik Bilgilendirme ve Farkındalık Arttırma Faaliyetleri:** Basılı materyaller, videolar, web siteleri ve sosyal medya gibi çeşitli araçlar kullanarak mağdurları ve toplumu ayrımcılık yasağı ve hakları konusunda bilinçlendirin.
- **Koalisyonlar:** Aynı alanda çalışan diğer STK'lar, sendikalar, akademik kurumlar ve uluslararası örgütlerle koalisyonlar oluşturarak savunu çalışmalarınızı güçlendirin.
- **Uluslararası Mekanizmalara Başvuru:** Uluslararası insan hakları mekanizmalarına (BM, Avrupa Konseyi vb.) başvurarak devletin ayrımcılık yasağı yükümlülüklerini ihlal ettiğini bildirin ve politika değişiklikleri için baskı yaratın.

İlk Hukuki Müdahaleler

→ İlk Danışma/Başvuru

- **Olay İnceleme/Tespit:** Mağdurun anlattıklarını dikkatlice dinleyerek, olay örgüsünü, ayrımcı fiilleri, sorumluları ve delilleri tespit edin.
- **İlk Danışmanlık ve Yönlendirme:** Mağdura hakları, yasal seçenekleri, başvuru yolları ve destek hizmetleri konusunda bilgilendirme yapın ve uygun kurumlara yönlendirin.

→ Belgeleme ve Kanıt Toplama

- **Belgeleme Yardımı:** Mağdurlara olayları belgelemeleri, delilleri toplamaları ve resmi başvurularını hazırlamaları konusunda pratik destek sağlayın.
- **Fotoğraf, Video ve Tanık Beyanları:** Ayrımcılık vakalarını belgelemek için fotoğraf, video kayıtları ve tanık beyanları gibi görsel ve sözlü deliller toplayın.
- **Beyanname Hazırlama:** Mağdurun deneyimlerini ayrıntılı ve inandırıcı bir şekilde anlatan, hukuki süreçlerde kullanılacak güçlü bir beyanname hazırlamasına yardımcı olun.

→ Yetkili Mekanizmalara Başvuru ve Erişim

- **Başvuru Mekanizmalarına Yönelik Bilgilendirme:** Mağdurları ulusal ve uluslararası düzeydeki ayrımcılık karşıtı mekanizmalar, başvuru prosedürleri ve hak arama yolları hakkında bilgilendirin.
- **İdari Mekanizmalar ve Hak Arama:** Mağdurlara, ayrımcılık şikayetlerini ilgili bakanlıklar, kamu kurumları ve eşitlik kurumları gibi idari mekanizmalara iletmeleri konusunda rehberlik edin.
- **Yargısal Mekanizmalar ve Hak Arama:** Mağdurlara hukuk, iş veya ceza mahkemelerinde dava açmaları, tazminat talep etmeleri ve haklarını savunmaları konusunda destek sağlayın veya sağlayabilecek kuruluşlara yönlendirin.
- **Başvurunun Gerçekleştirilmesine Yardım/Destek:** Mağdurların başvuru formlarını doldurmalarına, gerekli belgeleri hazırlamalarına ve süreçleri takip etmelerine yardımcı olun.
- **Savunuculuk:** Ayrımcılık vakalarında mağdurlar adına kamu kurumları, özel sektör kuruluşları ve diğer ilgili taraflarla iletişime geçerek haklarının korunmasını ve ayrımcılığa son verilmesini talep edin.

→ Kamuoyu Oluşturma, Farkındalık ve Kampanyalar

- **Vakaya Yönelik Kamuoyu Oluşturma:** Belirli bir ayrımcılık vakasına dikkat çekmek, mağdura destek sağlamak ve sorumlular üzerinde baskı yaratmak için medya ve sosyal medya kampanyaları düzenleyin.
- **Ayrımcılıkla Mücadele Konusunda Kamuoyu Farkındalığını Arttırma:** Ayrımcılığın türleri, etkileri, hukuki düzenlemeler ve hak arama yolları konusunda toplumsal farkındalığı arttırmak için eğitim programları, konferanslar, paneller, sanatsal etkinlikler ve sosyal medya kampanyaları düzenleyin. Bu etkinliklerde mevcut mücadelelerinizden bahsedin.
- **Medya İş Birliği ve Medyanın Gücü:** Gazeteciler, haber editörleri ve medya kuruluşlarıyla iş birliği yaparak ayrımcılık vakalarının doğru, tarafsız ve etik bir şekilde haber yapılmasını sağlayın. Medyanın bu gücünü de kullanarak kamuoyu oluşturun ve politika değişiklikleri için baskı yaratın. Herkesin gündeminde olan bir sorun, çözülmeye daha yakındır.

İzleme ve Takip

→ Vaka İzleme ve Takibi

- **Veri Tabanı Oluşturma:** Ayrımcılık vakalarını kaydetmek, izlemek ve analiz etmek için bir veritabanı oluşturun.
- **Düzenli İletişim:** Başvuru sahipleri ile düzenli iletişim kurarak yasal süreçler, destek hizmetleri ve ihtiyaçları hakkında bilgi alın ve gerekli desteği sağlayın.
- **Etkililik Değerlendirmesi:** Müdahalelerinizin etkinliğini değerlendirerek, stratejilerinizi gözden geçirin ve iyileştirme alanlarını belirleyin.

→ Geri Bildirim Mekanizmaları

- **Anketler:** Başvuru sahiplerine, sunduğunuz hizmetlerin kalitesi ve etkinliği hakkında geri bildirim sağlamaları için anketler uygulayın.
- **Görüşmeler:** Başvuru sahipleri ile birebir görüşmeler yaparak deneyimlerini, memnuniyetlerini ve önerilerini dinleyin.
- **Odak Grup Çalışmaları:** Benzer deneyimlere sahip mağdurlardan oluşan gruplarla odak grup çalışmaları yaparak ortak sorunları, ihtiyaçları ve çözüm önerilerini belirleyin.
- **Şikâyet Mekanizması:** Hizmetlerinizle ilgili şikâyetleri kaydetmek, incelemek ve çözümlmek için şeffaf ve erişilebilir bir şikâyet mekanizması oluşturun.

Acil Destek Hizmetleri

→ Acil Yardım (Hotline) Hatları ve Personel

- **7/24 Ulaşılabilirlik:** Ayrımcılığa uğrayan kişilere anında destek sağlamak için 7/24 ulaşılabilir bir telefon veya internet tabanlı acil yardım hattı kurun.
- **Eğitimli Personel:** Acil yardım hattı personeli ayrımcılık türleri, haklar, başvuru yolları, danışmanlık becerileri ve kriz müdahalesi konusunda eğitin.
- **Çok Dilli Destek:** Farklı dil gruplarından mağdurlara hizmet sunabilmek için çok dilli personel veya tercümanlarla iş birliği yapın.
- **Gizlilik ve Güvenlik:** Mağdurların kimliklerini ve bilgilerini korumak için gizlilik ve güvenlik protokollerini uygulayın.
- **Yönlendirme Ağı:** Acil barınma, hukuki yardım, psikolojik danışmanlık gibi diğer destek hizmetlerine yönlendirme yapılabilecek kuruluşlardan oluşan bir ağ yapılandırın veya yapılandırılmış bir ağa dahil olun.

→ Acil Barınma ve Koruma Hizmetleri

- **Güvenli Mekanlar:** Şiddet, tehdit veya tacizden korunmaya çalışan mağdurlar için güvenli barınma yerleri sağlayın.

- **Psikolojik Destek:** Travma yaşamış mağdurlara psikolojik danışmanlık ve destek hizmetleri sunun veya sunabilecek kuruluşlara yönlendirme yapın.

- **Hukuki Yardım:** Mevcut yerinde barınması tehlikeli olanlar için, barınma haklarını savunmaları ve yasal süreçleri başlatmaları adına mağdurlara hukuki yardım sağlayın.

- **Gizlilik ve Güvenlik:** Barınma yerlerinin gizliliğini ve mağdurların güvenliğini sağlamak için gerekli önlemleri alın.

- **İş Birliği:** Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, yerel yönetimler, barolar ve diğer STK'lar ile iş birliği yaparak barınma ve koruma hizmetlerini koordine edin.

Kapasite Geliştirme ve Eğitim

→ Personel ve Gönüllü Eğitimi

- **Ayrımcılık Yasağı Eğitimleri:** Personelinizi ve gönüllülerinizi ayrımcılığın türleri, etkileri, hukuki düzenlemeler, hak arama yolları, belgeleme yöntemleri, etik ilkeler ve iletişim becerileri konularında eğitin.

- **Davranış Kuralları:** Kuruluşunuza ait Ayrımcılık Karşıtı Davranış Kuralları Kılavuzu'nu oluşturun ve tüm çalışanların, alt yüklenicilerin ve gönüllülerin bu kurallara uymasını sağlayın. Bunun için sorumluları belirleyin, izleme ve takip mekanizmaları oluşturun.

- **Hukuki Prosedürler:** Ayrımcılıkla mücadelede görevli personelinizi, ayrımcılık davalarına ilişkin hukuki prosedürler, delil toplama, başvuru ve takip süreçleri konusunda eğitin.

- **Politika Belgeleri:** Personelinizin, ulusal ve uluslararası düzeydeki ayrımcılık karşıtı politika belgeleri, uygulama yönergeleri ve eşitlik planları hakkında bilgi sahibi olmasını sağlayın.

- **Farklılık Yönetimi:** Farklılıklara saygı, kültürel duyarlılık ve kapsayıcı bir çalışma ortamı yaratma konularında personel ve gönüllüler için eğitimler düzenleyin.

→ Yerel Topluluğun Bilgi Seviyesini Arttırma

- **Eğitim Programları:** Farklılık, eşitlik ve ayrımcılık yasağı konularında yerel topluluğa yönelik eğitim programları, atölye çalışmaları ve bilgilendirme toplantıları düzenleyin.

- **Basılı Materyaller:** Ayrımcılık yasağı, haklar ve başvuru yolları hakkında broşürler, kitapçıklar ve posterler hazırlayarak yerel topluluğu bilgilendirin.

- **Sosyal Medya Kampanyaları:** Sosyal medya platformlarını kullanarak farkındalık yaratın, eğitim materyalleri paylaşın ve ayrımcılıkla ilgili konularda tartışmalar başlatın.

- **Yerel Etkinlikler:** Ayrımcılıkla mücadele ve eşitlik konularında filmler, tiyatro oyunları, konserler ve sergiler gibi yerel etkinlikler düzenleyerek toplumun ilgisini çekin.

- **Okullarla İş Birliği:** Okullarda farklılıklar, eşitlik ve ayrımcılık yasağı konularında eğitim materyalleri ve programlar geliştirmek ve uygulamak için öğretmenler ve öğrencilerle iş birliği yapın. Bu çabalarınız kamu iş birliğini içermelidir.

Başarılı Müdahalelere Örnekler

Emine Bakan davası, zihinsel engelli bir kız çocuğunun 2013 yılında kaybolup 12 günün ardından hayatını kaybetmesiyle başlayan ve 8 yıl süren adalet arayışını gözler önüne seren emsal bir yolculuktur. Bu dava, Türkiye'deki adalet sisteminin ihmaller ve hak ihlalleri ile bezeli ayrımcı tutumunu ve ısrarlı bir sivil toplum müdahalesinin gücünü çarpıcı bir şekilde ortaya koymaktadır.

16 yaşındaki Emine Bakan, yüzde 63 zihinsel engelli bir kız çocuğuydu. 21 Ekim 2013 tarihinde Burdur'un Çavdır ilçesinde babasının yanına gitmek üzere evinden çıktı ve 12 gün boyunca kendisinden haber alınmadı. Emine, evlilik vaadiyle kaçırılmıştı. Emine'nin ailesi aynı gün hemen harekete geçerek yetkili makamlara durumu bildirdi ve son görüştüğü kişinin telefon numarasını verdi. Kaybolduktan 12 gün sonra Denizli'nin Baklan ilçesinde yaşanan bir otomobil kazası sonucu Emine'nin ölüm haberi geldi. Kaçırılan kız çocuğu, Afyonkarahisar'da alıkonulduğu birahanedен, Denizli'de bir gazinoya götürülmüş, orada zorla çalıştırılmış, o gazinodan başka bir gazinoya götürüldüğü esnada içinde bulunduğu araç kaza yapmıştı. Aracı kullanan gazino çalışanı hafif yaralıyken, araçta yasadışı bir silah ve mermiler bulunurken, elektrik direğine çarpan araçta Emine hayatını kaybetmişti. Soruşturma sürecinde yaşanan ağır ihmaller, fahiş hatalar ve hak ihlalleri Emine için tecelli etmesi beklenen adalet mücadelesinin 8 yıl sürmesine sebep oldu.

- Emine'nin kaybolduğu süreçte baz istasyonu, sinyal bilgileri ve telefon kayıtları hızlıca araştırılmadı.

Önemli noktada tanıklık yapabilecek kişilerin tanıklıklarına başvurulmadı, kamera kayıtları incelenmedi, ihbar edilen gazinolar araştırılmadı. Bu gazinolarda çalışanların ve müşterilerin tanıklıklarına başvurulmadı.

- Aradan yaklaşık 5 yıl geçtikten sonra telefon kayıtlarının incelenmesi ağır ceza mahkemesince talep edildi ancak yapılan talepte usuli hatalar vardı. Kamu kurumları ağır ceza mahkemesinden gelen talepleri, yazılan müzekkereleri yıllarca yanıtsız bıraktı.
- Emine'nin cansız bedeni trafik kazası sonucu hayatını kaybetmiş olarak bulundu; ancak otopsi yapılmadan defnedildi. Bu kabul edilemez hata, olası cinsel istismar ve insan ticareti suçlarının aydınlatılmasını imkansız hale getirdi.
- Olay yeri incelemesi yetersizdi. Emine'nin hayatını kaybettiği araçta bulunan tabanca ve mermi kovanları ile ilgili balistik inceleme yapılmadı.
- Olay yerindeki jandarma görevlisinin şüpheli gördüğü araç sürücüsü ile ilgili tanıklığı alınmadı. Görevlinin 7 yıl boyunca nerede olduğu tespit edilemedi.
- İki yılın sonunda iddianameler düzenlendi ve dosya 2015 yılında Asliye Ceza Mahkemesi'nde görüldü. Asliye Ceza Mahkemesi, dosya kapsamının "fuhuşa sürüklenme, insan kaçakçılığı" gibi suçları içermesinden ötürü görevsizlik kararı verdi. Böylelikle dosya, 2017 yılında Ağır Ceza Mahkemesi'nde görülmeye başlandı.
- 8 yıl süren davada 5 sanık bulunuyordu. Sanıkların hiçbiri tutuklu yargılanmadı.

Yargılama sürecindeki bu ağır ihmaller, hak ihlalleri ve hatalar karşısında Emine Bakan'ın ailesi yalnız değildi. Eşit Haklar İçin İzleme Derneği ve birçok sivil toplum kuruluşu ailenin hukuki mücadelesine destek olmak amacıyla sürece müdahil oldu. Bakan ailesine avukat desteği sağlandı ve hukuki masrafları karşılandı. Derneğin ısrarlı takibi ve çalışmaları sonucunda:

- Soruşturmadaki eksiklikler ve hatalar kamuoyuna duyuruldu.
- Emine'nin mezarı açılarak otopsi yapılması sağlandı.
- Gazino çalışanları ve müşterileri ile olay yerindeki jandarma görevlisinin ifadelerine başvurulması için talepte bulunuldu.
- Delillerin toplanması ve soruşturmanın etkili bir şekilde yürütülmesi konusunda yetkililere baskı yapıldı.

ESHİD, diğer sivil toplum kuruluşları ve baroların ısrarlı takibi ve kamuoyu baskısı, yargılama sürecinde önemli bir etki yarattı. Sonuç olarak, 8 yıl süren adalet arayışının sonunda:

- Olayla bağlantılı olduğu düşünülen 5 kişi yargılandı.
- Emine'nin kaybolmadan önce çalıştırıldığı gazinonun işletmecisi, insan ticareti suçundan 10 yıl hapis cezasına çarptırıldı. Emine'nin hayatını kaybettiği aracın şoförüne taksirle adam öldürme suçundan 1 yıl 11 ay, Emine'yi gazinolarda çalışmaya zorlayan kişi için ise kişiyi hürriyetinden yoksun bırakma suçundan 11 yıl hapis cezası verildi. Bahsi geçen diğer 2 sanık beraat etti.

Emine Bakan davası, sivil toplumun ayrımcılıkla mücadelede ne kadar önemli bir rol oynadığını gösteren çarpıcı bir örnektir. Sivil toplumun müdahiliyeti öncesi eksik yürütülen bir soruşturma, ayrımcı bir tavır ve hak ihlalleri ile dolu bu süreç, mağdur ve ailesi için adaletin sağlandığı bir mücadeleye dönüşmüştür. Bu dava, STK'ların mağdurlara hukuki destek sağlayarak haklarını koruyabileceğini, kamuoyuna duyarlılık kazandırarak adaletin sağlanması için baskı oluşturabileceğini, ısrarlı takip yaparak yetkilileri ve ilgili mekanizmaları harekete geçirebileceğini ve cezasızlığın önlenmesinde etkin olabileceğini kanıtlamıştır.

“

“Oğlum liseye başladığı dönem diğer çocuklar Kürt müsün Türk müsün diye sıkıştırmaya başladılar. 2 yıl devam etti bu süreç. Lavaboda sıkıştırıp bıçak göstermişler, “istersen öğretmene söyle” diye tehdit etmişler. Bir gün sıkıştırmışlar, zorla yazdırmışlar okul sırasına “ben Kürt’üm” diye. Çocuklar da fotoğrafını çekip polise ihbar etmişler. Polisler okula gelince okul yönetiminin olaydan haberi olmuş. Benim de haberim yoktu. Dava açıldı hakkında. Derin Yoksulluk Ağı’nın atölyesine katıldığımda bunu anlattım yaşadığım ayrımcılık olarak. Atölyedeki avukat gönüllü olarak bize destek verdi. Davası görüldü ve çok şükür avukat hanımın desteği sayesinde dava düştü. Çocuğumun suçsuz olduğu kanıtlandı. Çocuğuma bunu yapan diğer çocukların kimliklerini bilmiyorum, benimle paylaşılmadı. Üzerine de düşmek istemedim, çünkü oğlum bir yerde sıkıştırabilirler, zarar verebilirler diye düşündüm. Korktum. Okulda başka Kürt bir çocuk daha vardı, ona da aynı zorbalığı yapmışlar. O tamamen okulu bırakmış başka okula da gitmemiş. Eğitim hayatından kopmuş oldu yani. Benim oğlum yüksek notlarla okulu kazanmıştı, notları çok yüksekti. O çocuk da aynı şekilde, bursluluk sınavını dahi kazanmıştı. Olaylardan sonra çocuğumun okulunu değiştirmek zorunda kaldık orada devam edemezdi. Anadolu Lisesi okuyordu, bu olaydan sonra meslek lisesinde devam etmek zorunda kaldı. Ama çok şükür, eğitim hayatına devam edebiliyor artık. Notları yine yüksek geliyor, okula devam edebiliyor.”

- Derin Yoksulluk Ağı Atölye Katılımcısı, İstanbul, Kadın

”

“

“Bu dava, çocuğun ayrımcılığa ve zorbalığa uğradığı bir dava olmasına rağmen örgüt propagandası olarak lanse edilmişti. Dava da bu suç iddiasıyla açılmıştı. Suçun unsurları oluşmamıştı, suç kastı olmadığı gibi ortada 14 yaşında mağdur bir çocuk vardı. Savunmamızı bunun üzerine kurduk. Bu dava ile ilgili en önemli nokta şuydu: ifade kısmı. İfade verilmesi aşaması çok önemli, gözden kaçırmamak gerek. Suçu unsurlarıyla birlikte bilmek ve buna göre ifade vermek dava seyrini belirleyici bir kriter. Hukuki yardım almadan kesinlikle beyanda bulunmamak gerekiyor.”

- Derin Yoksulluk Ağı Gönüllüsü , Dava Avukatı, İstanbul

”

AYRIMCILIKLA MÜCADELEDE KIRILGAN GRUPLAR İLE İLETİŞİM

İletişimin Etik ve İnsani Boyutu Çerçevesinde Temel İlkeler

Ayrımcılığa maruz kalan bireyler ile iletişim kurarken, teknik bilgi ve becerilerin ötesinde, insani değerlere ve etik ilkelere dayalı bir yaklaşım benimsemek esastır. Bu yaklaşım, aşağıdaki temel ilkeler üzerine inşa edilmelidir:

- **Empati:** Bireylerin deneyimlerini, duygularını ve yaşadıkları zorlukları anlamaya çalışın. Kendinizi onların yerine koyun ve dünyayı onların gözünden görmeye çalışın. Bu sayede, o duruma maruz kalmış bir bireye nasıl yaklaşmanız gerektiğini daha iyi anlayabilirsiniz.
- **Saygı:** Bireylere kimlikleri, inançları, değerleri ve yaşam biçimleri ne olursa olsun, saygılı ve onurlu bir şekilde davranın. Saygı ve insan onurunun gözetilmediği bir iletişim biçimi öncelikle insan hakları ihlali teşkil ederken, inşa etmeye çalıştığınız iletişimi de yerle bir edecektir.
- **Güven:** Bireylerle güvene dayalı bir ilişki kurun. Onlara, bilgilerinin gizli tutulacağı ve sizinle güvende oldukları konusunda güvence verin. Güven tesisi verimli iletişim için kilit rol oynar.
- **Tarafsızlık:** Değerlendirmelerinizi yaparken bütünüyle objektif, tarafsız ve ön yargıdan arınmış bir tutum sergilemelisiniz.
- **Destekleyicilik:** Bireylerin haklarını anlamalarını, yasal seçeneklerini bilmelerini ve kendi kararlarını vermelerini destekleyin. Onları, hukuki süreçlerde aktif bir rol oynamaları için cesaretlendirin. Haksızlığa uğramış birçok birey travmatik tecrübelerinden dolayı adalet sistemine ve kamu kurumlarına karşı güvensiz, dolayısıyla hak arama süreçlerinde isteksiz olabilirler.
- **Duyarlılık:** Bireylerin yaşadıkları travmanın ve duygusal zorlukların farkında olun. Onları örseleyecek, travmalarını tetikleyecek sorulardan ve davranışlardan muhakkak kaçının.
- **Kültürel Duyarlılık:** Bireylerin kültürel geçmişlerini, inançlarını, değerlerini ve iletişim tarzlarını göz önünde bulundurun. Onların hassasiyetleriyle paralel şekilde davranışlar sergileyin.
- **Erişilebilirlik:** Bireylerin engellerini dikkate alarak iletişimi kolaylaştırın, erişilebilir bilgi ve hizmet sağlayın.

İlk Görüşme

İlk görüşme, bireyle güvene dayalı bir ilişki kurmak, ihtiyaçlarını anlamak ve hukuki süreçler hakkında bilgilendirme yapmak için kritik bir fırsattır.

→ Görüşme Öncesi Hazırlık

- Vaka dosyasını inceleyin ve bireyin deneyimleri, şikayeti, talepleri ve beklentileri hakkında bilgi edinin.
- Görüşmenin amacını, kapsamını ve sürecini netleştirin.
- Sakin, sessiz, özel ve bireyin kendini rahat hissedeceği bir görüşme ortamı ayarlayın. Mümkün olduğunca bireyin engellerini de dikkate alın ve özel ihtiyaçları ile uyumlu bir ortam oluşturmaya çalışın.
- Görüşmenin nasıl belgeleneceğine karar verin (not alma, ses kaydı, vb.) ve kayıt öncesi bireyden izin alın.

→ Bireyi Karşılama ve Güven Ortamı Yaratma

- Bireyi güler yüzle, sıcak bir şekilde ve saygılı bir dille karşılayın. Bunu yaparken bireysel sınırları koruyun.
- Hiyerarşik bir ilişki ve iletişim biçiminden kaçının. Bireyle görüşmelerinizin ona yardım amaçlı değil, onun haklarını savunmasına destek vermek amaçlı olduğunu unutmayın. Kurduğunuz ilişki salt hayırseverlikten uzak, bireyle kendinizi eşit gördüğünüz ve profesyonel destek vermek için rollendiğiniz bir ilişki olmalıdır.

- Kendinizi tanıtarak, rolünüzü, kurumunuzu ve görüşmenin amacını net ve yalın bir dille açıklayın. Kavramlardan ve terimlerden olabildiğince kaçınarak her kesim ve yaş grubundan kişinin sizi anlayabileceği şekilde cümleler kullanın.

- Bireye kendini rahat hissetmesi ve sorular sorması için zaman tanıyın. Aceleci davranmayın ve sabırlı olun. Bu seviyede bir güvenin inşası birkaç görüşme sürebilir, umutsuzluğa kapılmayın. Bu gayet doğaldır.

- Bireye, verdiği bilgilerin gizli tutulacağı ve sizinle güvende olduğu konusunda güvence verin. Bu güvenceyi, sözlü olarak ifade etmenin yanı sıra, beden dilinizle ve tavırlarınızla da destekleyin.

- Birey yanında bir destek kişisi (aile üyesi, arkadaş, tercüman, vb.) bulunmasını istiyorsa, buna izin verin. Birey yanında güvendiği biriyle ilk görüşmeye katıldığında aranızdaki güven ilişkisinin tesisi daha hızlı olacaktır.

→ Aktif Dinleme

- Bireyi dikkatlice, sözünü kesmeden ve yargılamadan dinleyin. Görüşmeniz esnasında cep telefonunuz veya dikkat dağıtıcı başka bir unsur ile ilgilenmeyin.
- Bireyin duygularını ifade etmesine izin verin. Duygularını küçümsemeyin veya bastırmaya çalışmayın.
- Karşı tarafın sözünü kesmeyin.
- Olayı dinlerken kendi görüş ve yorumlarınızı belirtmeyin. Yalnızca karşı tarafı aktif olarak dinleyerek olayı anlamaya çalışın.
- Dinlerken yalnızca sözcüklere değil aynı zamanda sözel olmayan ipuçlarına da (beden dili, yüz ifadesi vb.) dikkat kesilin.
- Beden dilinizle (göz teması, baş sallama, vb.) ve sözel ifadelerle ("lütfen devam edin" vb.) bireyi dinlediğinizi ve yanında olduğunuzu gösterin.
- Bireyin anlattıklarını özetleyerek veya kendisine sorular sorarak size aktarılanları doğru anladığınızdan emin olun.

→ Bilgilendirme

- Bireye hakları, yasal seçenekleri, başvuru yolları ve mevcut destek hizmetleri hakkında net, anlaşılır ve dürüst bir şekilde bilgi verin.
- Karmaşık hukuki terimleri basitleştirerek açıklayın. Görsel materyaller (broşürler, diyagramlar, vb.) kullanmak bazı durumlarda kolaylaştırıcı işleve sahip olabilmektedir.

- Bireye hukuki sürecin nasıl işleyeceği, hangi aşamalardan geçeceği, ne kadar süreceği ve bu süreçte hangi hak ve yükümlülüklerle sahip olduğu konusunda bilgi verin.

- Bireye ne zaman ve nasıl sizinle veya diğer ilgili kişilerle iletişime geçebileceğini açıklayın. İletişim bilgilerinizi mutlaka yazılı olarak paylaşın ve taahhüt ettiğiniz zaman aralıklarında ulaşılabilir olmaya özen gösterin.

→ Destek Sunma

- Bireye hak arama süreçlerinde yalnız olmadığını, istediği her zaman sizin ve diğer kuruluşların desteğini alabileceğini hissettirin.
- Bireye psikolojik danışmanlık, barınma, sağlık hizmetleri, maddi yardım gibi ihtiyaç duyabileceği diğer destek hizmetleri hakkında bilgi verin ve uygun kurumlara yönlendirin. Bunu yapabilmemiz için alanda hizmet veren kuruluşlar ile ilişkiler kurmalı, bilgilerinizi güncel tutmak için özen göstermelisiniz.
- Bireyin güvenliği ve iyi oluşu için gerekli tüm önlemlerin alındığından emin olun.

Etkili İletişim Becerileri

Etkili iletişim, bireyler ile güvene dayalı bir ilişki kurmanın, ihtiyaçlarını anlamının ve onlara uygun destek sağlayabilmenin temel taşıdır.

→ Sözlü İletişim

- **Açık ve Anlaşılır Dil:** Hukuki jargon ve terimler kullanmaktan kaçının. Basit, kısa ve net cümleler kurun. Yalın bir dil kullanımı tercih edin.
- **Yavaş ve Sakin Konuşma:** Bireylerin, yaşadıkları stres ve travma nedeniyle bilgiyi anlamada ve işlemede zorluk yaşayabileceğini unutmayın. Adım adım ilerleyin.
- **Tekrarlama ve Özetleme:** Önemli bilgileri tekrarlayın ve bireyin anladığından emin olmak için anlattıklarını özetleyin. Bu sayede bilgilerin aktarımı pekişmiş olacaktır.
- **Duygulara Yer Verme:** Bireylerin duygularını rahatça ifade etmelerine izin verin ve bu duygulara saygılı ve anlayışlı bir şekilde karşılık verin.
- **Soru Sorma Teknikleri:**
  - **Açık Uçlu Sorular:** Bireyin kendini daha detaylı ifade etmesini, sizin de olayla ilgili daha fazla bilgi almanızı sağlar. Örnek: "Neler olduğunu kendi kelimelerinizle anlatabilir misiniz?", "Bu olay sizi nasıl etkiledi?"
  - **Kapalı Uçlu Sorular:** Belirli bilgileri doğrulamak veya netleştirmek için kullanılır. Soruların anlaşılır olması çok önemlidir. Kimse anlayamadığı bir soruyu cevaplayamayacaktır.

Hangi konu ile ilgili bilgi edinmek istiyorsak o konu ile ilgili soru sormalıyız. Almak istediğimiz bilgi ikiyse sorduğumuz soru da iki olmalıdır. Örnek: "Olay nerede gerçekleşti?", "Şüpheliyi daha önce görmüş müydünüz?"

- **Yönlendirici Olmayan Sorular:** Bireyin kendi ifadesini özgürce vermesini sağlamak için kullanılır. Örnek: "Olay sizin anlattığınız gibi mi gerçekleşti?" yerine "Bana daha fazla bilgi verebilir misiniz?".
- **Yargılayıcı Olmayan Dil:** Bireyi suçlayıcı, yargılayıcı veya küçümseyici ifadeler kullanmaktan kaçının. Örnek: "Neden böyle davrandınız?", "Daha dikkatli olmalıydınız." yerine "Neler olduğunu anlamaya çalışıyorum.", "Yaşadığınız olaydan dolayı üzgünüm." gibi ifadeler kullanın.

→ Beden Dili

- **Göz Teması:** Bireye, göz teması kurarak, dinlediğinizi ve ilgilendiğinizi gösterin. Ancak, bazı kültürlerde ve inançlarda göz teması saygısızlık olarak algılanabileceği için, bireyin kültürel arka planını dikkate alın. Örneğin, Müslüman bir coğrafyada erkek-kadın arasında uzun süreli göz teması saygısızlık olarak algılanabilmektedir.

- **Beden Duruşu:** Açık ve rahat bir beden duruşu sergileyin. Kollarınızı kavuşturmayın veya geriye yaslanmayın. Kollarınızın ve bacaklarınızın açık olması karşıya, kendisini dinlemeye açık olduğunuz mesajını verir. Eğilmek, vücudunuzun duygularınızı belirtmesinin başka bir yoludur. Geriye yaslanmak genellikle hoşlanmama veya olumsuzluk duygularına işaret eder. Oturarak yapılan bir konuşmada geriye yaslanmak aynı zamanda hakimiyet veya ilgisizlik anlamına da gelebilir.
- **Yüz İfadeleri:** Bireye, anlayışlı ve destekleyici bir yüz ifadesiyle yaklaşın.
- **Fiziksel Mesafe:** Bireyin kişisel alanına saygı gösterin. Çok yakın durmayın, kişisel alanı ihlal etmeyin veya dokunmayın.

→ Yazılı İletişim

- **Basit ve Anlaşılır Dil:** Karmaşık hukuki terimler ve uzun cümleler kullanmaktan kaçının.
- **Kısa Paragraflar ve Madde İşaretleri:** Bilgiyi daha kolay sindirilebilir hale getirmek için kısa paragraflar ve madde işaretleri kullanın.
- **Görsel Materyaller:** Grafikler, tablolar, diyagramlar ve resimler kullanarak, bilgiyi daha anlaşılır ve ilgi çekici hale getirin.
- **Erişilebilir Formatlar:** Belgeleri, büyük puntolarla, Braille alfabesiyle veya sesli formatlarda sunarak, farklı engellere sahip bireylerin erişimini sağlayın.

Kırılganlığa Duyarlı Yaklaşım ve Özel Durumlar

Ayrımcılığa maruz kalan bireyler yaş, cinsiyet, engellilik, kültürel geçmiş gibi faktörlere bağlı olarak farklı ihtiyaçlara ve hassasiyetlere sahip olabilir. Bu nedenle, her bireye biricikliğini, durumunu ve tecrübelerini esas alan bir yaklaşım sergilemek gerekir.

→ Çocuk Bireyler

- **Çocuk Merkezli Yaklaşım:** Çocuğun haklarını, ihtiyaçlarını ve görüşlerini her zaman önceliklendirin. Çocuğu merkeze alan bir yaklaşım benimsemelisiniz.
- **Yaşına Uygun Dil:** Çocuğun yaşına ve gelişim düzeyine uygun bir dil ve iletişim tarzı kullanın. Basit ve somut terimler kullanın, karmaşık cümlelerden ve kavramlardan kaçının.
- **Çocuk Dostu Ortam:** Çocuğun kendini rahat ve güvende hissedeceği bir ortamda görüşme yapın. Oyuncaklar, kitaplar ve çizim malzemeleri bulundurun. Görüşme sağlayacağınız ortamın fiziksel tehlikeler barındırmadığından emin olun.
- **Oyun Terapisi:** Oyun terapisini, çocuğun yaşadıklarını anlamasına ve ifade etmesine yardımcı olmak için bir araç olarak kullanabilirsiniz.
- **Ebeveynlerin/Vasilerin Katılımı:** Çocuğun yaşı ve olgunluk düzeyine bağlı olarak, ebeveynlerinin veya vasilerinin görüşmeye katılımına izin verin. Ancak, çocuğun güvenliği ve özgürce konuşabilmesi için, bazı

durumlarda ebeveynlerin/vasilerin görüşme odasında bulunmaması gerekebilir.

- **Çocuk İstismarı Uzmanlarından Destek:** Çocuk istismarı vakalarında, çocuk koruma ve adli görüşme konusunda uzmanlaşmış bir meslektaşınızdan veya kuruluştan destek alın.

→ Yaşlı Bireyler

- **Sabır ve Anlayış:** Yaşlı bireylere karşı sabırlı, nazik ve anlayışlı olun. Onlara zaman tanıyın ve acele etmeyin.
- **Erişilebilirlik:** Yaşlıların, işitme veya görme sorunları yaşayabileceğini ve hareket kabiliyetlerinde kısıtlılıklar olabileceğini unutmayın. İşitme cihazları, gözlükler veya tekerlekli sandalye gibi yardımcı araçlara ihtiyaç duyup duymadıklarını sorun.
- **Tekrarlama ve Netlik:** Yaşlılara, süreç, hakları ve seçenekleri hakkında net, basit ve tekrarlayan bilgi verin. Yazılı bilgileri büyük puntolarla yazdırın ve gerektiğinde sesli olarak okuyun.
- **Yakınlarının Desteği:** Yaşlı bireyler, bir yakını veya güvendikleri bir kişinin görüşmelere eşlik etmesini istiyorsa, buna izin verin.
- **Sağlık Durumunu Göz Önünde Bulundurma:** Yaşlı mağdurların, kronik hastalıkları veya bilişsel gerileme gibi sağlık sorunları olabileceğini unutmayın. Görüşme sırasında mola vermeyi teklif edin ve ihtiyaç durumunda ilaçlarını almaları için zaman tanıyın.

→ Engelli Bireyler

- **İletişim İhtiyaçlarını Karşılama:** Engelli bireylerin iletişim ihtiyaçlarını karşılamak için gerekli düzenlemeleri yapın (işaret dili tercümanı, Braille alfabesiyle yazılmış belgeler, sesli formatlar, vb.).
- **Engelliliğe Dair Ön Yargılardan Kaçınma:** Engelli bireylere, sadece engellilikleri üzerinden değil, bir birey olarak yaklaşın. Onların kapasitelerini ve yeteneklerini küçümsemeyecek ön yargılar başta olmak üzere her türlü ön yargıdan uzak bir tutum sergilemelisiniz.
- **Güçlenme Desteği:** Eşitlik anlayışı çerçevesinde engelli bireylere kendi kararlarını vermeleri, hukuki süreçlere katılmaları ve haklarını savunmaları için destek olun.
- **Makul Düzenlemeler:** Engelli bireylerin hizmetlere ve bilgilere eşit erişimini sağlamak için makul düzenlemeler yapın (fiziksel erişilebilirlik, iletişim yöntemlerinin uyarlanması, vb.).

→ Travma Deneyimlemiş Bireyler

- **Travma Bilinci:** Travmanın, bireyler üzerinde uzun süreli ve derin etkileri olabileceğini unutmayın.
- **Nazik ve Anlayışlı Yaklaşım:** Bireylere karşı nazik, sabırlı ve anlayışlı olun. Onları yargılamayın veya suçlamayın.
- **Güvenli Ortam:** Bireylerin kendini güvende hissedeceği bir ortamda görüşme yapın.
- **Tetikleyici Sorulardan Kaçınma:** Bireylerin travmasını tetikleyebilecek sorulardan kaçının.
- **Psikolojik Destek:** Bireylerin travma ile başa çıkmalarına yardımcı olmak için psikolojik danışmanlık hizmetlerine yönlendirme yapın.

→ LGBTİ+ Bireyler

- **Cinsel Yönelim ve Cinsiyet Kimliğine Saygı:** LGBTİ+ bireylerin cinsel yönelimlerine ve cinsiyet kimliklerine saygılı bir şekilde tutum ve davranış sergileyin.
- **Ayrımcılık ve Ön Yargılardan Kaçınma:** LGBTİ+ bireylere yönelik ön yargılı ve ayrımcı ifadeler kullanmaktan kaçının.
- **Güvenli Ortam:** LGBTİ+ bireylerin kendini güvende hissedeceği bir ortamda görüşme yapın. Bazı LGBTİ+ mağdurlar, geçmişte yaşadıkları olumsuz deneyimler nedeniyle, hukukçulara veya yetkililere karşı güvensizlik duyabilir. Bu doğaldır. Sabırlı olun ve güven tesisi için elinizden geleni yapın.
- **LGBTİ+ Örgütlerine Yönlendirme:** LGBTİ+ bireyleri, LGBTİ+ hakları ve destek hizmetleri konusunda uzmanlaşmış kuruluşlara yönlendirin ve buralardan da ihtiyaç duyabilecekleri destekleri almalarını sağlayın. Toplum tarafından dışlanan dezavantajlı bu grubun içerdiği bireyler için yalnız olmadıklarını bilmek, kendilerini daha güvenli ve güçlü hissetmelerine katkıda bulunacaktır.

→ Mülteci, Sığınmacı, Göçmen ve Geçici Koruma Altındaki Bireyler

- **Dil Bariyeri:** Bu bireylerin Türkçe bilmiyor veya sınırlı düzeyde biliyor olabileceğini unutmayın. Dil bariyerini aşabilmek için tercüman hizmetleri sağlayın ve yazılı materyalleri bireyin ana diline çevrilmiş şekilde kendilerine sunun.
- **Kültürel Farklılıklar:** Bireylerin kültürel geçmişlerini ve değerlerini göz önünde bulundurun. Farklı kültürel normlar ve iletişim tarzlarına duyarlı olun. Örneğin, Ortadoğu kültürüne sahip Müslüman bir kadın birey, görüşmeyi sağladığı kişi erkek olduğunda kendini rahat ifade edemeyebilir.
- **Travma ve Göç Deneyimi:** Bireylerin göç deneyiminin çoğunun, savaş, şiddet, zulüm veya yoksulluk gibi travmatik deneyimler içerdiğini ve göç sürecinin de zorluklarla dolu olduğunu unutmayın.
- **Yasal Statü:** Bireylerin yasal statülerini (mülteci, sığınmacı, geçici koruma altında vb.) öğrenin ve bu statünün getirdiği haklar ve kısıtlamalar konusunda bilgi verin. Her statü farklı haklar ve koşullar içermektedir.
- **Göç ve Mülteci Örgütlerine Yönlendirme:** Bireyleri, göç ve mülteci hakları ve destek hizmetleri konusunda uzmanlaşmış kuruluşlara yönlendirin. Buralardan edinebileceği destekleri aldığından emin olun.

Hukuki Süreçlerde Bireyin Hak Sahibi ve Sürecin Öznesi Olması

Ayrımcılık mağdurlarının, hukuki süreçlere aktif katılımını ve güçlendirilmesini sağlamak, adaletin tam olarak tesisi için esastır.

→ Bilgilendirme

- Bireyleri, hukuki süreçler, hakları, yükümlülükleri ve seçenekleri hakkında düzenli, net ve anlaşılabilir bir şekilde bilgilendirin.
- Dava aşamalarını, duruşma tarihlerini, alınan kararları ve bireyi ilgilendiren diğer tüm gelişmeleri zamanında ve erişilebilir bir şekilde iletin.
- Bireylerin sorularını yanıtlamak ve endişelerini gidermek için zaman ayırın.

→ Katılım

- Bireylerin, dava süreçlerine aktif bir şekilde katılmalarını teşvik edin.
- Bireylere, görüşlerini ifade etmeleri, delil sunmaları, tanıklık yapmaları ve dava stratejisine katkıda bulunmaları için fırsatlar sağlayın.
- Bireylerin, mahkeme duruşmalarına katılmalarını ve süreçleri anlamalarını sağlayın.

→ Destek

- Bireylere, hukuki süreçlerin zorluklarıyla başa çıkmaları için destek ve danışmanlık hizmeti sunun.
- Bireylerin, travmalarıyla başa çıkmalarına ve psikolojik olarak iyileşmelerine yardımcı olmak için, psikolojik danışmanlık hizmetlerine yönlendirme yapın.
- Bireylere, ihtiyaç duyabilecekleri diğer destek hizmetlerini (barınma, sağlık, maddi yardım, vb.) sağlayın, sağlayabilecek kuruluşlara yönlendirme yapın veya bu hizmetlere erişimlerini kolaylaştırın.

→ Savunuculuk

- Bireylerin haklarını korumak ve adalete erişimlerini sağlamak için aktif bir şekilde savunuculuk faaliyetleri yürütün.
- Lobi çalışmaları, medya kampanyaları, kamuoyu bilgilendirmesi, sosyal medyada gündem yaratmak, yaratılan gündemi canlı tutmak ve uluslararası mekanizmalara başvuru gibi stratejilerle, ayrımcılıkla mücadeleye katkıda bulunun.

Etik Hususlar, Sorumluluk ve Duyarlılık

Ayrımcılık mağdurlarıyla çalışırken, yüksek etik standartlara ve mesleki sorumluluğa bağlı kalmalısınız.

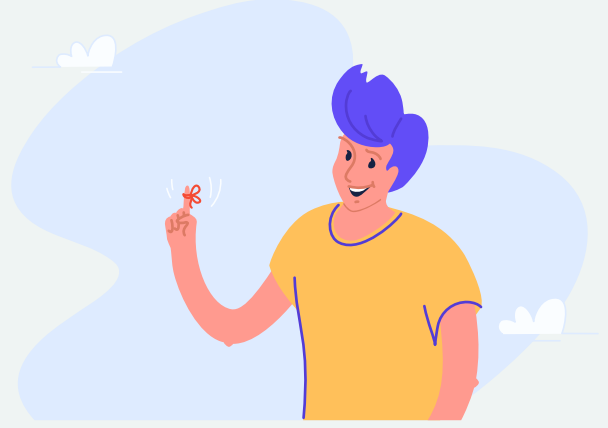
- **Çıkar Çatışması:** *Hukukçu olarak bireyin çıkarlarıyla çelişen bir durumla karşılaşırsanız, durumu açıkça bireye belirtin ve başka bir hukukçunun bireyi temsil etmesini sağlayın. Hukuki olmayan süreçlerde de destek mekanizmalarında aktif olarak rol almaktan kaçının ve çıkar çatışması içinde olmayan başka bir meslektaşınızın destek vermesini sağlayın.*

- **Gizlilik:** *Bireylerin bilgilerini gizli tutun ve açık rızaları olmadan hiçbir şekilde paylaşmayın.*

- **Duyarlılık:** *Bireylerin duygusal durumlarına karşı duyarlı olun. Onları suçlayıcı, yargılayıcı, küçümseyici veya örseleyici tutum ve davranışlardan mutlaka kaçının.*

- **Sınırlar:** *Profesyonel sınırlarınızı koruyun. Destek sağladığınız bireylerle kişisel veya duygusal ilişkilere girmekten kaçının.*

- **Şeffaflık:** *Hukuki süreç, haklar, ücretler ve diğer konularda bireye karşı şeffaf ve dürüst olun.*

UNUTMAYIN:

- Bu rehber, genel prensipler ve öneriler sunmaktadır.
- Her vaka kendine özgüdür ve bireyin ihtiyaçlarına göre uyarlanmış bir yaklaşım gerektirir.
- Hukuki danışmanlık ve temsil, uzmanlık gerektiren bir alandır. Gerekli durumlarda, diğer hukukçular, uzmanlar ve STK'lardan destek alın.
- Uzmanlık gerektiren diğer alanlarda (psikososyal destek, koruma vb.) yine uzman desteği almalısınız.

EK 1- ULUSAL VE ULUSLARARASI HAK ARAMA MEKANİZMALARI VE BAŞVURU YOLLARI

→ Anayasa Mahkemesi

Temel hak ve hürriyetlerin ihlali durumunda bireysel başvuruları inceler. İç hukuk yolları tüketildikten sonra başvurulabilir.

• Başvuru Yolları

Online başvuru formu (<https://www.anayasa.gov.tr/tr/bireysel-basvuru/bireysel-basvuru-elektronik-formu/>), mahkemeler, yurt dışı temsilcilikleri, infaz kurumu müdürlükleri.

• İletişim

📍 Adres: Ahlatlıbel Mah. İncek Şehit Savcı Mehmet Selim Kiraz Bulvarı No: 4, PK: 06805, Çankaya/Ankara

☎ Telefon: 0 (312) 463 73 00

🌐 Web: www.anayasa.gov.tr

✉ E-Posta: bilgi@anayasa.gov.tr

→ Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (TİHEK)

İnsan haklarının korunması, geliştirilmesi ve ayrımcılığın önlenmesiyle ilgili çalışmaları yürütür. Ayrımcılık yasağı ihlallerini ve işkence iddialarını inceler. Ulusal Önleme Mekanizması (UÖM) olarak görev yapar.

• Başvuru Yolları

Elden teslim, online başvuru (<https://ebasvuru.tihek.gov.tr/Giris.aspx>), e-Devlet, posta, elektronik posta, faks, Valilikler, Kaymakamlıklar.

• İletişim

📍 Adres: Yüksel Cad. No: 23 Kat: 3 Yenışehir/Ankara

☎ Telefon: 0 (312) 422 78 00

📠 Faks: 0 (312) 422 78 99

🌐 Web: www.tihek.gov.tr

✉ E-Posta: baskanlik@tihek.gov.tr

→ Kamu Denetçiliği Kurumu (KDK)

İdarenin eylem ve işlemlerini hukuka ve hakkaniyete uygunluk yönünden inceler ve idareye önerilerde bulunur.

• Başvuru Yolları

Elden teslim, posta, elektronik posta, faks, elektronik sistem, e-Devlet, Valilikler, Kaymakamlıklar.

• İletişim

📍 Adres: Kavaklıdere Mah. Nevzat Tandoğan Cad. No: 4, Çankaya/Ankara

☎ Telefon: 0 (312) 465 22 00

📠 Faks: 0 (312) 465 22 65

🌐 Web: www.ombudsman.gov.tr

✉ E-Posta: iletisim@ombudsman.gov.tr

→ TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu

Türkiye'deki insan hakları uygulamalarını izler, ihlal iddialarını inceler ve çözüm önerileri sunar. Temel hak ve özgürlüklerinin ihlal edildiği iddiasıyla her birey Komisyon'a başvuru yapabilir. Dilekçelerde dilekçe sahibinin adı-soyadı ve imzası ile iş veya ikametgah adresinin bulunması gerekir.

• Başvuru Yolları

Posta veya faks.

• İletişim

📍 Adres: Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, 06543 Bakanlıklar/Ankara

☎ Telefon: 0 (312) 420 53 93

📠 Faks: 0 (312) 420 24 92

🌐 Web: www.tbmm.gov.tr/

ihtisaskomisyonnariinsanhaklari-iletisim

✉ E-Posta: insanhaklarikom@tbmm.gov.tr

→ TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu

Kadın erkek eşitliğinin ihlaline ve toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılığa dair iddialar ile ilgili başvuruları inceler ve gerekli gördüğü hallerde ilgili mercilere iletir.

• Başvuru Yolları

Posta, faks veya elektronik posta

• İletişim

📍 Adres: TBMM Yeni Halkla İlişkiler Binası 4. Kat Oda No: F-430 06543 Bakanlıklar/Ankara

☎ Telefon: 0 (312) 420 53 57

📠 Faks: 0 (312) 420 20 38

✉ E-Posta: kefek@tbmm.gov.tr

→ Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu

Bilgi edinme başvurusuyla ilgili yapılacak itirazlar üzerine verilen kararları inceler ve kurum ve kuruluşlar için bilgi edinme hakkının kullanılmasına ilişkin olarak kararlar verir.

• Başvuru Yolları

Posta, e-Devlet

• İletişim

📍 Adres: Adalet Bakanlığı, Vekaletler Caddesi, No: 6, C Kapısı, İç Kapı No: B-47 06659 Çankaya/Ankara

☎ Telefon: 0 (312) 549 52 20

🌐 Web: www.bedk.adalet.gov.tr

→ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM)

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde güvence altına alınan hakların ihlali durumunda başvurulabilir. Hak ihlalini yapan, devlet ve kamu kurumu ya da kamu görevlisi olmalıdır. Kişiler ve ticari işletmeler aleyhine AİHM'e başvuru yapılamaz.

• Başvuru Yolları

Posta

• İletişim

📍 Adres: Cour européenne des droits de l'homme Conseil de l'Europe 67075 Strasbourg Cedex France

EK-2 TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VE EŞİTLİK KURUMU GERÇEK KİŞİLER İÇİN BAŞVURU FORMU

Başvurucunun	
Adı Soyadı	
Vatandaşlık Kimlik No	
Pasaport No / Kimlik No / Uyuğu (Yabancılar için)	
Adresi	
Telefon No:	Faks No:
E-Posta	
Varsa Kanunî temsilcisi veya vekilinin	
Adı Soyadı	
Vatandaşlık Kimlik No	
Pasaport No / Kimlik No / Uyuğu (Yabancılar için)	
Adresi	
Telefon No:	Faks No:
E-Posta	
1. Hakkında başvuru yapılan idare/ taraf	
2. İlgili idareye/ tarafa başvuru tarihi, idarenin/ tarafın cevap tarihi ve varsa idarenin/ tarafın bununla ilgili bilgi ve belgeleri	
3. Başvuru konusuna ilişkin daha önce görülüp sonuçlandırılan veya görülmekte olan dava bulunup bulunmadığı	
4. Başvuru konusu	
5. Talep	
Tarih - İmza	

*Başvuru konusuna ilişkin her türlü belge başvuru formuna eklenir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Adalet Bakanlığı, 2016. Avrupa Birliği Eşleştirme Projesi, "Türkiye'de Adli Yardım Hizmetlerinin Güçlendirilmesi" Projesi. Adli Yardım Avukatı Olma.
<https://adliyordim.adalet.gov.tr>
- Adalet Bakanlığı, 2021. Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Dairesi Başkanlığı, Mağdura Yaklaşım Kılavuzu.
<https://magdur.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/magdura-yaklasim-kilavuzu>
- Adalet Bakanlığı. Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Dairesi Başkanlığı, AGO Kırılgan Gruplar, Özellikli Durumlar ve Adli Görüşme Süreçleri Kitabı.
<https://magdur.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/ago-kitaplar>
- Anayasa Mahkemesi. Bireysel Başvuru.
<https://www.anayasa.gov.tr/tr/bireysel-basvuru/>
- Campbell, Nnenia, Roper-Fetter, Kamryn, Yoder, Mary, 2021. Principles of risk communication guide: A guide to communicating with socially vulnerable populations across the disaster lifecycle. Natural Hazards Center.
<https://www.preventionweb.net/publication/principles-risk-communication-guide-guide-communicating-socially-vulnerable-populations>
- CDS Agency UK, 2021. Communicating with vulnerable people: An inclusive communications guide for the emergency services.
https://www.cds.co.uk/hubfs/documents/Communicating_with_vulnerable%20people.pdf
- Engelli Kadın Derneği ve Sabancı Vakfı, 2015. Ayrımcılık ve Engelli Hakları.
https://www.sabancivakfi.org/i/content/4824_2_Ayrimcilik_ve_Engelli_Haklari.pdf
- Eşit Haklar için İzleme Derneği, 2023. Erişilemeye Erişmek: Engelli Kadın ve Kız Çocuklarının Adalet Erişimi.
- Gül, İ. Işıl ve Karan, Ulaş, 2011. Ayrımcılık Yasağı, Kavram, Hukuk, İzleme ve Belgeleme. (Editörler: B. Yeşiladalı ve G. Ayata). İstanbul: İnsan Hakları Hukuku Çalışmaları. Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- <https://www.esihaklar.org/2021/12/24/podcast-yasaksiz-meydan-21-av-esma-yasar-emine-bakan-davasinda-verilen-insan-ticareti-cezasi-emsal-bir-karar/>
- İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2012. Ayrımcılık: Örnek Ders Uygulamaları. Derleyenler: Kenan Çayır, Ayşe Alan.
- İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi. İnsan Hakları Hukuku Bilgi Bankası (Online).
<https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/tr/content/2-anayasa-mahkemesi/#datatab2>

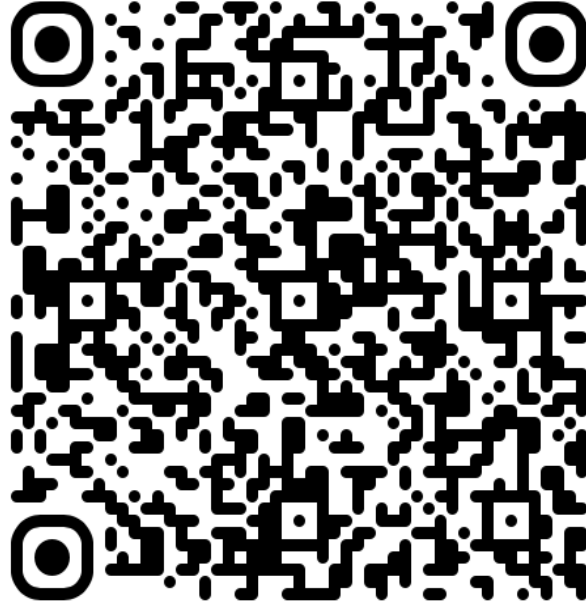

- Migration Policy Group (MPG) ve Human European Consultancy (HEC), 2012. Ayrımcılık Yasağı Eğitimi El Kitabı: Ayrımcılık Yasağı ve Eşitlik Konularında Sivil Toplum Kuruluşlarına Yönelik Bilinç Artırma Seminerleri.
<https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/tr/publication/8-ayrmlck-yasag-egitimi-el-kitab/>
- <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5378&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>
- <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6701&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>
- TİHEK, Ayrımcılık Temelleri Serisi No:1. Medeni Hal Temelinde Ayrımcılık.
- TİHEK, Ayrımcılık Temelleri Serisi No:2. Cinsiyet Temelinde Ayrımcılık.
- TİHEK, Ayrımcılık Temelleri Serisi No:3. Irk, Renk ve Etnik Köken Temellerinde Ayrımcılık.
- TİHEK, Ayrımcılık Temelleri Serisi No:4. Engellilik Temelinde Ayrımcılık.
- TİHEK, Ayrımcılık Temelleri Serisi No:5. Din, İnanç ve Mezhep Temellerinde Ayrımcılık.
- TİHEK, Ayrımcılık Temelleri Serisi No:6. Doğum Temelinde Ayrımcılık.
- TİHEK, Ayrımcılık Temelleri Serisi No:7. Servet Temelinde Ayrımcılık.
- TİHEK, Ayrımcılık Temelleri Serisi No:8. Dil Temelinde Ayrımcılık.
- TİHEK, Ayrımcılık Temelleri Serisi No:9. Yaş Temelinde Ayrımcılık
- TİHEK, Ayrımcılık Temelleri Serisi No:10. Sağlık Durumu Temelinde Ayrımcılık.
- TİHEK, Ayrımcılıkla Mücadele ve Eşitlik Rehberi.
- TİHEK, Ulusal Hak Arama Mekanizmaları Rehberi.
- <https://www.tihck.gov.tr/kategori/pages/Ayrimcilikla-Mucadele-ve-Esitlik>

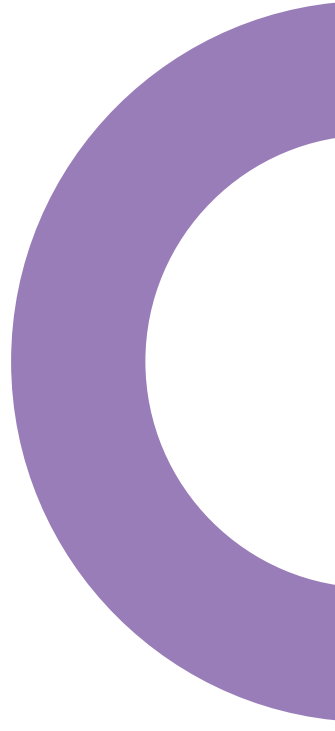
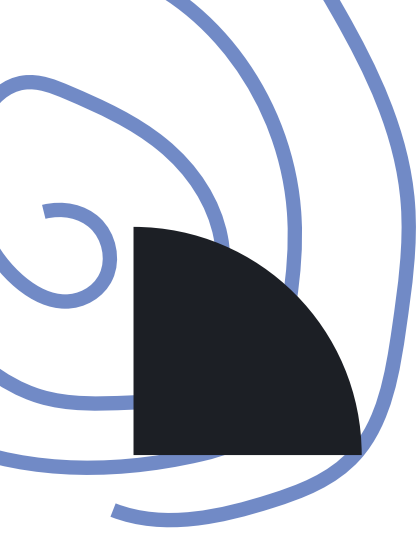

Avrupa Birliği tarafından
finanse edilmektedir.

İLERİ OKUMA VE EK BELGELER İÇİN TARATIN

DERİN
YOKSULLUK
AĞI

